

AVLUBURUN MUHACİR AĞZI ÜZERİNE KISA BİR İNCELEME

Büşra BALBAY¹

Özet

Göçmen ağızları, ağız çalışmalarının önemli bir bölümüdür. Bu çalışmalardaki en büyük zorluk tarihsel ve coğrafi bağlamda muhacirleri takip etmektir. Göç edilmeden önce yaşanan yerdeki dağılım, yerleşilen bölgenin coğrafi ve sosyo-kültürel farkları, göç sırasındaki zorluklar ve göçmen grupları arasındaki zamansal farklılıklar vb. değişkenler çalışmaları zorlaştırmaktadır. Osmanlı topraklarının parçalanmasıyla birlikte topraklarında kalmaya devam edemeyen kişiler Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Bu göçmen gruplarından birisi de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı zamanında Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinden, Avluburun köyüne gelmiş kişilerdir. Günümüzde aynı bölgede bu göçmen grubunun torunları diyebileceğimiz konuşurlar yaşamaktadır. Bu kaynak kişilerden edindiğimiz sonuçlara göre Razgrad muhacir ağzının incelemesi ilerleyen zamanda kapsamlı bir tez olarak sunulacaktır. Bu makalenin amacı Razgrad muhacir ağzının ana hatlarını ve standart Türkçe'den farklılıklarını ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma için kaynaklardan yararlanılarak konular seçilmiş ve sorular hazırlanmıştır. Sohbet yöntemiyle bu sorular sorulmuştur. Ses kayıtları alınmış ve yazıya aktararak incelenmiştir. Bu makalede sırasıyla Balkan Türk ağızları hakkındaki çalışmalara, göçün tarihine, Avluburun köyünün kuruluşuna ve ismine, kaynak kişiler hakkındaki bilgilere, derleme konularına, Razgrad muhacir ağzının transkripsiyonuna, incelemesine ve sınıflandırılmasına yer verilmektedir. Beş derlem incelenmektedir. İnceleme sonuçları sunulmaktadır. Çalışmanın sonunda derlemeler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkan göçmenleri, Bulgar muhacirleri, Deliorman ağzı, Razgrad ağzı

A BRIEF ANALYSIS ON AVLUBURUN IMMIGRANT DIALECT

Abstract

Immigrant dialects are an important part of dialect studies. The biggest challenge in these studies is to follow immigrants in a historical and geographic context. The distribution in the place of residence before immigration, geographical and socio-cultural differences of the settled area, difficulties during migration and temporal differences between immigrant groups, etc. variables make the studies difficult. With the disintegration of the Ottoman lands, people who could not continue to stay in their land started to migrate to Anatolia. One of these groups of immigrants is those who came to Avluburun village from the Deliorman region of Bulgaria during the 1877-1878 Ottoman-Russian War. Today, there are speakers who can be called the descendants of this immigrant group in the same region. According to the results we have obtained from these participants, the scientific research of the Razgrad immigrant dialect will be presented as a comprehensive thesis in the future. The purpose of this article is to reveal the outline of the Razgrad muhacir dialect and its differences from standard Turkish. For this study, the topics were selected using the sources and the questions were prepared. These questions were asked through the chat method. Voice recordings were taken, transcribed and analyzed. In this article, studies on

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: bsrabalbay5191@gmail.com

the Balkan Turkish dialects, the history of the migration, the establishment and name of the Avluburun village, informations about the participants, the topics of the compilation, the transcription, analysis and classification of the dialect of the Razgrad immigrant are included, respectively. Five compilation are analyzed. Research results are presented. At the end of the study, compilations are given.

Keywords: Balkan immigrants, Bulgarian immigrants, Deliorman dialect, Razgrad dialect.

GİRİŞ

Ağız çalışmaları, dil incelemeleri içerisinde büyük önem taşımaktadır. Günümüzde incelemelerin gittikçe zorlaşmasıyla da birlikte yapılan çalışmaların niteliği de sorgulanmaya devam etmektedir. Doğru kaynak kişi seçimi, derlemelerin kalitesi vb. konular hâlâ tartışılmaktadır. Ağız çalışmalarındaki önemli bir başka konu da göçmen ağızlarının incelenmesidir. Özellikle göçmen ağızlarının çalışmalarda nasıl başlıklandırılması gerektiği ve incelenen ağız yöresinin sınırlarının nasıl belirlenmesi gerektiği gibi konular da tartışılmaktadır (Akar, 2006).

Daha önce de belirttiğimiz gibi göçmen ağızlarında kaynak kişinin hangi bölgeden geldiği, ne zaman göç ettiği, nereye yerleştiği ve zamanla hangi topluluklarla etkileşime geçtiği vb. sorular da cevaplandırılmalıdır.

Çalışma konusu olarak Avluburun'un seçilmesinin sebebi bu bölgedeki göçmenlerin Razgrad bölgesinden gelirken diğer göçmen gruplarından daha az etkilenmeleri ve Avluburun'da da birlikte yaşamaya devam etmeleridir. Günümüzde Razgrad ağız, Avluburun'daki göçmenlerin torunlarında hâlâ devam etmektedir. İncelememiz de bu kaynak kişilerden olmaktadır.

Çalışmamızda öncelikle Balkan Türk ağızları çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra kaynak kişilerden ve tarihi kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında Avluburun'a yapılan göçlerden bahsedilmektedir. Köyün kuruluş hikâyesi ve ismini nereden aldığı hakkında bilgi verilmektedir. Kaynak kişileri seçerken nelere dikkat edildiğinden bahsedilmektedir. Seçilen kişiler hakkındaki bilgilere, derlem konularına ve transkripsiyon işaretlerine yer verilmektedir. İncelediğimiz Razgrad muhacir ağızının dil incelemesi ve sınıflandırılması yapılmaktadır. İnceleme sonuçları ortaya konulmaktadır.

1.Balkan Türk Ağızları

Balkan Türk ağızları, 14. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı'nın, Anadolu'dan götürerek iskân ettirdiği Türklerin, Balkanlarda önceleri hâkim unsur sonra da azınlık olarak farklı tarihî, coğrafi, sosyal ve kültürel şartlar altında oluşturdukları ağızları ifade eder (Günşen, 2012).

Bu ağızlar üzerine hem Balkanlarda hem Türkiye'de çalışmalar yürütülmüştür. Balkan ağızlarının başlatıcıları olarak I. Kunos, T. Kowalski sayılırken, J. Németh, D. Gacanov, G. Hazai, M. Mollava ve I. Dryga gibi çalışanlar da söylenebilir (Günşen, 2012).

Türk araştırmacılar da Ahmet Caferoğlu başta olmak üzere Tahsin Banguoğlu, Zeynep Korkmaz, Leyla Karahan, Erdoğan Boz gibi isimler sayılabilmektedir. Ağız çalışmalarının artmasıyla birlikte yerli-göçmen, il-köy vb. kapsamlarda çalışmalarda çeşitlenmiştir.

2.Razgrad Bölgesinden Avluburun Köyüne Göç

93 Harbi ya da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı olarak bilinen savaşın ardından Balkanlarda yoğun baskılar altında kalan ve kimliklerini dahi kaybetme sınırına gelen Türkler, baskılara dayanamayıp mallarını ve topraklarını bırakıp Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Türkiye'nin çeşitli yerlerine göç eden bu azınlık gruplarının bir göç sahası da Sakarya-Kocaeli çevresi olmuştur. Bölgedeki kişilerden de edindiğimiz bilgilere göre Adapazarı gibi alçak kesimlerdeki sıtma vb. hastalıklar sebebiyle bu bölgede kalamayan göçmenler daha yüksek alanlarda yerleşim merkezi kurmuşlardır. Bu merkezlerden biri de Kocaeli'nin 1602 rakımlı Kartepe ilçesine bağlı Avluburun köyü olmuştur (Kartepe, 2020).

3.Avluburun Köyü

Avluburun köyü, Kocaeli'nin Kartepe ilçesine bağlıdır. İsminin ağulluk çiçeğinden geldiği söylenmektedir.

Divanü-Lügat'it-Türk'deki "Ol aşın *aguladı* (O, yemeğini zehirledi)" cümlesinde geçen ve zehirlemek anlamına gelen *agula-* fiili Kocaeli ağzında *agula-* şeklinde geçmekte ve aynı anlamı, zehirlemeyi yansıtmaktadır (Useev, 2017).

Köylülerden edindiğimiz bilgiye göre Avluburun köyü savaştan sonra ilk gelenlerle birlikte ormanlık arazi içine kurulmuştur. Köyün kurucularının Bulgar muhacirleri olduğu söylenmektedir. Köyde şuanda ilkokul ve ortaokul eğitim kurumları, sağlık ocağı, cami, bakkal, kahvehane, mezarlık vb. bulunmaktadır. Köye ulaşım yükseklikten ve kışın kardan dolayı zor olmaktadır. Bu yüzden köydeki bazı ailelerin maddiyat, işe gidip gelme veya çocuklarının yüksek eğitim alması sebebiyle Kocaeli'ye taşındığı söylenmektedir.

4.Kaynak Kişiler Hakkında Bilgi

Kaynak kişilerin seçiminde tahsil durumu, bölgeyi terk etmemiş olma, ağız özelliklerinin korunması, yaş ve cinsiyet öncelikli ölçütlerdir (Demir, 1998).

Bu ölçütlere uygun olarak ağız verilerini en iyi şekilde edindiğimiz kaynak kişiler de bölgeden ayrılmamış, okuma - yazması olmayan veya ilkokul seviyesinde eğitime sahip kişilerdir. Yaşça büyük ve genellikle kadınlar seçilmiştir. Erkeklerin askerlik için köyden ayrılmaları ve askerliğin uzun süreli olması kaynak kişilerdeki ağız verilerinin azalmasına sebep olmaktadır.

Bu makale için üç kaynak kişi seçilmiştir. Asiye Organ, altmış beş yaşında ve ilkokul mezunudur. Fatma Gelen, seksen beş yaşında ve ilkokul mezunudur ancak okuma yazması yoktur. Feride Seven, seksen beş yaşında ve üçüncü sınıfa kadar okumuştur.

5.Derlem Konuları

Derlemeler sohbet şeklinde yapılmıştır. Kişiler, araştırma yapıldığını bilmekte ancak ağız araştırması üzerine değil muhacirlerin kültürel birikimlerinin araştırıldığını bilmektedirler. Çalışmanın bu şekilde belirtilmesinin sebebi hem kaynak kişilerden izin alınması hem de odağı,

dil yerine konuşulan konuya çekmek amacıyla. Doğru kaynak kişileri bulma ve kişilerin çekinmesini engellemek için yerlilerin yardımına da başvurulmuştur (Demir, Ağz araştırmalarında derleme teknikleri, 1999).

Derlemelerin konuları içinde hac, göç hikâyeleri, fakirlik, afetler, tarım, mahsul verimliliği, düğünler, çeyiz hazırlıkları, kıyafetler, asker eğlentileri, sünnet törenleri, cenaze merasimleri, hastalıklar, ramazan hazırlıkları, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, dönemsel karşılaştırmalar gibi sohbetin seyrine bağlı olarak da devam eden konular sayılabilir. (Akça, 2017). Bu makale de harman, çeyiz, ekmek yapımı, kurşun dökme, asker yolu bekleme ve düğün derlemeleri ele alınmıştır.

6. Transkripsiyon

Transkripsiyon işaretleri, Ağz Araştırmaları Bilgi Şöleni'ndeki alınan ortak kararlara göre kullanılmıştır (Ercilasun, Ağz araştırmalarında kullanılacak transkripsiyon işaretleri, 1999).

Ayrıca “.” şeklinde gösterilen iki nokta işareti konuşmanın başka bir konuşanla ya da başka bir konuya geçişle kesildiğini belirtmektedir. “(…)” şeklindeki parantez içi üç nokta konuşmalarda ayırt edilememiş yerler için kullanılmıştır. Sesleri yavaşlatmak yükseltip alçaltmak için “Audacity” adlı programdan yararlanılmıştır.

SES BİLGİSİ

ÜNLÜLER

Düz Ünlüler

1. ey, ēy, ē < ay değişimleri:

1.1. Sonu a sesiyle biten fiillerin dilek kipinin 1.tekil fiilde (Eckmann, 1950):

yapiyem < yapayım

bakem < bakayım

Ek olarak, sonu a sesiyle biten bir isim de:

kızey < kıza

1.2. -ydı, -ymış, -ysa; -yka(< yken) ve -yla gibi ekleşmesi tamamlanmamış eklerin a ile biten bir isme eklenmesiyle ortaya çıkan ay diftongu (Eckmann, 1950):

arabeyla

2. ıy, iy < ay: buriya < buraya

3. i < e, e~i : yiyelar < yiyorlar (yimek~yemek), siyrek < seyrek, diğil< değil

4. ä < e: ränk < renk

5. iy < ey(eğ): dil < değil

6. e < i: deye < diye, hayde < haydi

7. ı < i: ordaķı < ordaki, ordaķını < ordakini, burdaķını < burdakini, nişanlandıķ < nişanlandıķ

8. e < a: bureye < buraya

9. a < e: ķardaşımın < ķardeşimin

Yuvarlak Ünlüler

Kelimenin ilk hecesindeki o veya ö > u ve ü olabilir (Eckmann, 1950):

u < o: yuğun < yoğun

Yuvarlaklaşma

Dudak ünsüzlerinin yanındaki düz ünlüler yuvarlaklaşabilir (Eckmann, 1950):

u < a: bubam < babam, ķoşucaķlar < ķoşacaķlar

Düzleşme

Dudak ünsüzlerinin yanındaki yuvarlak ünlüler düzleşebilir (Eckmann, 1950):

ı < o: yıvurt < yogurt

i < ü: mināsip < münāsip

a < o: andan < ondan

ı < u: davıllā < davulla, davılcılık < davulculuķ, hamırını < hamurunu

Ünlü Türemesi

1.Ön ses türemesi: Kelimenin ilk sesinin önüne bir ses veya bir hece getirilmesiyle oluşur (Karaağaç, 2013).

ilende< leğende, ileğenler< leğenler

2.İç ses türemesi: Kelimenin ilk ve son sesleri arasında, çeşitli nedenlere bağılı olarak yeni seslerin ortaya çıkmasıdır. Yabancı kelimelerde söyleyiş kolaylaştırmak için ünsüz demetleri arasına ünlü getirilir (Karaağaç, 2013).

ğirep, ğirepe< krep

Ünlü Düşmesi

Kelime ortasında:

orlā< oralar

nerlē< nereler

aşāğda < aşağıda

ekmeğmi< ekmeğimi

kimsi< kimisi

ğalba< galiba

kağdımız < kağıdımız

İki ünlünün yan yana gelmesi/ Ses boşluğu

Türkçe’de çok nadir görülür. Aradaki ünsüzün erimesiyle oluşur (Ergin, 2009).

kenālānda

Benzeşme

Bir kelimedede bazen yan yana gelen veya biraz aralıklı olarak bir arada bulunan iki sestem birinin diğerini etkilemesiyle onu kendisine benzetmesidir (Ergin, 2009).

Ergin, eserinde benzeşmeyi beşe ayırmaktadır. İlerleyici ve gerileyici benzeşme olarak ele aldığımız örnekler Ergin’in eserinde düzlük-yuvarlaklık bakımından benzeşmenin içerisine alınabilmektedir. Düzlük-yuvarlaklık bakımından benzeşme aralıklı olarak bir araya gelen düz ve yuvarlak seslerden birinin diğerini düzlük veya yuvarlaklık bakımından kendisine benzetmesidir (Ergin, 2009).

1.İlerleyici benzeşme: a-ı < a –u: davılcılık < davulculuk, i-e < i-o: yiyelar < yiyorlar, o-u < o-a: koşucaklar < koşacaklar

2.Gerileyici benzeşme: a < o: andan < ondan, i < e: diğil< değil, i-a-i < ü-a-i: mināsip < münāsip

Aykırılma

Seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirinden uzaklaşmasıdır (Karaağaç, 2013).

yörüttük< yürüttük

bubam < babam

elvenel < evvelen

bureya < buraya

Ergin, aykırılmanın sadece yan yana gelmiş seslerde görüldüğünü söylerken Karaağaç, eserinde aykırılşmayı yakın ve uzak aykırılşma olarak da ayırmıştır. Eckmann ise benzeşmeyi ve aykırılşmayı ünlü ve ünsüz sesler olmak üzere iki ayrı şekilde gruplandırmıştır.

Ünlü Uyumu

1.Kalınlık incelik uyumuna aykırı hâller: Kalın ünlülü kelimelerde y’nin inceltici etkisi, -yor ekinin –yer şekliyle eklenmesi ve dilek kipinin ince hâliyle eklenmesi bu ağızda uyumu bozmaktadır.

buriya, sakliyez, kullanmeyiz, yuğuriyerim, bakem, yollayesın

-lar eki: yiyelar, kenālānda

-ken eki: çıkarıken

2.Düzlük yuvarlaklık uyumu: -yor eki –yer şekliyle uyuma girmektedir.

buriya~ bureye < buraya. Birinci hâldeki durum uyuma aykırıdır.

ÜNSÜZLER

Ünsüz değişimleri

1.Ötümsüzleşme:

Ötümsüz ünsüz, gürültüsüz ünsüz; ötümlü ünsüz ise gürültülü ünsüzlere denmektedir. Bu ünsüzler ötümlü ve ötümsüz ünsüzler olarak ayrılırlar ve çiftleriyle bilinmektedirler: b-p, d-t, v-f, g-k, ğ-k, j-ş, c-ç, z-s vb. (Karaağaç, 2013).

-s < -z: kış < kız, düşünümüs < düşünümüz, eleris < eleriz, atarıs < atarız, katarıs < katarız, koyarıs < koyarız

t- < d-: tā < daha

2.Ötümlüleşme:

-z- < -s-: ikizi < ikisi

-d- < -t-: anladalım < anlatalım, dağ < tağ, satTıkda < sattıkda,

ğ- < k-: ğirep < krep, ğulvu < kulvu

-v- < -h-: ğulvu < ğulhu

3.Diğer ünsüz değişimleri:

-j < -ç: üj < üç

m- < n-: om < on

g- < y-: gine < yine

-n- < -m-: şimdi < şimdi

-v- < -ğ-: yıvurt < yoğurt,

-ğ- < -v-:yuğun < yuvun

-y- < -ğ-: buyday < buğday

-n- < -y-: arabasınnan < arabasıylan < arabası ile

Ünsüz Türemesi

konuşmaqlā < konuşmalar, görüşmeklē < görüşmeler

Ünsüz Düşmesi

Kelime içinde, kapalı hecede veya iki ünlü arasında g,ğ,h,k,n,r,v,y ve ayın düşebilir. Bu ünsüzlerin düşmesi neticesinde ünlü uzaması, derleşme veya ses boşluğu meydana gelir (Eckmann, 1950).

y düşmesi: şelē < şeyler, öle < öyle, bōle < böyle, nāpmışlar < ne yapmışlar, mıdı < mıydı

n düşmesi: sora < sonra, isanlar < insanlar

ğ düşmesi: ilende< leğende, ā < ağı: bayā < bayağı, u < uğu : çocu < çocuğu, kıltunda < kıltuğunda

r düşmesi: makinelē< makinalar, biçēdik< biçerdik, vādı<vardı, yuvādık< yuvardık, tāla < tarla, çeyizlē<çeyizler, taqādılā < takardılar, kenālāında< kenarlarında, yapā < yapar, yapalādı< yaparlardı, örtēdik< örterdik, örterdilē<örterdiler, kıada< kadar, manavlādan < manavlardan, dōkēdi < dōkerdi, pēygamberlēden < peygamberlerden, gidēdi < giderdi, gōtūdūm < gōtūrdūm, çıkāmādık < çıkarmadık, çıkartmazlēdi < çıkartmazlardı, ātı < artık, vēmesin < vermesin, kıoşālar < koşarlar, boncuqlālār < boncuklarlar, atāsın < atarsın, gezesin < gezersin, bağlālār < bağlarlar, çekēler < çekerler, gōtūrūsūn < gōtūrürsūn, kıoyāsın < koyarsın, giydirilēdi < giydirirlerdi

h düşmesi: epiciğini < hepiciğini, rāmetlim < rahmetlim, zāmetli < zahmetli, rātız < rahatız, iç < hiç

k düşmesi: ātı < artık

Hece Düşmesi

Arka arkaya gelen ve ses bakımından birbirine benzeyen iki heceden birinin erimesi veya düşmesi olayına denmektedir (Ergin, 2009).

yuğuruz< yuğururuz

istiyom < istiyorum

alcam < alacağım

bağralak < bağırarak

Yer Değiştirme(Metatez)

Yan yana gelen iki sesin yer değiştirme hadisesidir.

lm < ml gölmek < gömlek

YAPI BİLGİSİ

1.İSİM ÇEKİMİ

Çokluk ekleri: şēler, pēygamberlēden, boncuqlālār

İyelik ekleri: ekmeğmi, kıaynam, anam, kıoltunda, çocu

Aitlik eki: ordakını

Hal eki: buriya, bureye, orlāda, kıoltunda, nērlēde, gireplēde, andan, manavlādan, peygamberlēden, yanna, yanından

Vasıta eki: yazında, kıışın, arabeyla, öküzle, düvenle, arabasınnan

Eşitlik eki: güzelce, öylece

Yön eki: içeri, buriya,bureya

Soru eki: mıdı, mı, mi

İyelik eklerinin eklendiği kelimelerde derleşmelerin olabileceği görülmektedir. Çokluk eklerinde –r sesinin düştüğü ve önündeki ünlüyü uzatabildiği görülmektedir. İncelmeler görülmektedir. Ancak çoğunlukla bu ağızda eklerin Türkiye Türkçesi'ne uygun olarak geldiği söylenebilir.

Razgrad ağzında aile ve akrabalık isimlerine gelen –gil eki kullanılmamaktadır (Eckmann, 1950).

2.FİİL ÇEKİMİ

Geçmiş Zaman

1.Bilinen Geçmiş Zaman:

1.t.ş : yaktım < yaktım, gördüm < gördüm, pişirdim < pişirdim, götüdüm < götürdüm, gittim, aldım

2.t.ş: dökündün < döktürdün (ettirgen)

3.t.ş: vādı < vardı, çıktı, oldu, gitti, kaldı, bıraktı, geçirdi, olmadı, bitti, yoktu, yaptı, aldı, piyadeydi, açtı, çekti, gitTi, dedi, yatırdı, nişanlandı, ölmedi, yaşadı, atıldı, geçti, sıvazladı

1.ç.ş: sözlendik, nişanlandık, evlendik, gitTık, giydik, satTık, ettik, yürüttük, götürdük, geçindik, çıkāmadık

3.ç.ş: çaldırdılar, süslediler, aldılar, verdiler

2.Duyulan Geçmiş Zaman:

3.t.ş: nasīpmiş, sevapmış

3.ç.ş: nāpmişlar < ne yapmışlar, kesmişler < kesmişler, koymuşlar < koymuşlar

Gelecek Zaman

1.t.ş: alcam < alacağım

3.ç.ş: koşucaklar < koşacaklar

Şimdiki Zaman

1.t.ş: yapıyem < yapıyorum, yuğuriyērim < yoğuruyorum, koyērim < koyuyorum, pişiriyērim < pişiriyorum, eridiyērim < eritiyorum, bakıyem < bakıyorum, bilmiyem < bilmiyorum, istiyom < istiyorum

2.t.ş: koyēsın < koyuyorsun, yapēsın < yapıyorsun, yollayesın < yolluyorsun

3.t.ş: geçeyi < geçiyor, ekiyere < ekiyor, yapmeyi < yapmıyor, yapeye < yapıyor, yollayı < yolluyor, döktüriyer < döktürüyor, oluyo < oluyor, diyer < diyor, biliniyo mu, veriye < veriyor

1.ç.ş: sakliyez < saklıyoruz, kullanmeyiz < kullanmıyoruz

3.ç.ş: pişiyelar < pişiyorlar, yiyele < yiyorlar, döktüreyle < döktürüyorlar, yollayeler < yolluyorlar, ekiyelē < ekiyorlar

Geniş Zaman

1.t.ş: yakmam, yakarım, dökem < dökerim, duramam < duramam

2.t.ş: yuvāsın < yuvarsın, akıtırsın, yetiştiremezsin, götürüsün < götürürsün, koyāsın < koyarsın, giydirirsin, taşırsın, taçınırırsın, gezesin < gezersin, atāsın < atarsın

3.t.ş: yapā < yapar, gelir, olur, ağıtır < akıtır, gelir, geçer, dolar, bilir, pişer, olmaz, etmez, gider, ister, yoktur

1.ç.ş: eleris < eleriz, ataris < atarız, kataris < katarız, yuğuruz < yuğururuz, yumruklarız, koyaris < koyarız, koyarız, okuruz, öreriz

3.ç.ş: bağlālar < bağlarlar, çekēler < çekerler, boncuqlālar < boncuklarlar, süslerler, koşālar < koşarlar

Şart Eki

3.t.ş: hastalandısa < hastalandıysa, oldusa < olduysa

Emir Eki

2.t.ş: dağ < tak, taşı, içir, giydir, say, oku

3.t.ş: vemesin < vermesin, dursun, kesmesin, hamdolsun

İstek Eki

1.t.ş: keseyimde < keseyim de, koyyım < koyayım mı, gösterem < göstereyim, bilem < bileyim, bakem < bakayım

1.ç.ş: anladalım < anlatalım alalım, dökelim, koyalım, demeyli < demeyelim

Birleşik Zamanlar

Geniş Zamanın Hikâyesi

3.t.ş: gelirdi < gelirdi, örülürdü < örülürdü, yapılırdı < yapılırdı, olurdu < olurdu, dikēdi < dikerdi, gidēdi < giderdi, dökēdi < dökerti

1.ç.ş: yuvādık < yuvardık, dēğdik < derdik, örtēdik < örterdik, biçēdik < biçerdik

3.ç.ş: tağadılā < takardılar, örtēdilē < örterdiler, çıkartmazlādi < çıkartmazlardı, giydirilēdi < giydirirlerdi, yapalādi < yaparlardı

Gelecek Zamanın Rivayeti

3.t.ş: alcāmış < alacakmış, çekicēmış < çekecekmiş, yollaycāmış < yollayacakmış, gitçēmış < gidecekmiş

Geniş Zamanın Şartı

2.t.ş: sıkışırsan, dersin

2.ç.ş: isterseniz, almazsanız

Geçmiş Zamanın Şartı

3.t.ş: hastalandısa < hastalandıysa, oldusa < olduysa

Tasviri Fiiller

-e/ -i + yarı yardımcı fiillerin oluşturduğu birleşik fiil tabanlarıdır. Oluş ve kılışın oluşmasını tasvir ederler (Banguoğlu, 2015).

Yeterlilik: - e + bilmek : yapabilise < yapabilirse

İvedilik: -i + vermek : yapıvari < yapıveriyor, alıvariylē < alıveriyorlar, dövüvereye< dövüveriyor, halledivereyi< hallediveriyor, örtüvereyi< örtüveriyor, çıkıve < çıkıver

Fiilimsiler

İsim Fiil

-ma: yapmaları “yapımı-yapması”, yapmalarında < yapmalarından

-mak: görüşmekler < görüşmeler, konuşmaqlar < konuşmalar, dökünmek

Zarf Fiil

-dinen: -dık/duq yapılı sıfat-fiilin üzerine ile+n edatının getirilmesiyle (-dığınan/-duğunan-dığı ilen/ -duğı ilen) oluştuğı tesbiti yapılabilir (Samsun, 2018).

ķabardínin < kabarınca

vardinen < vardığında (olduğum zamanda)

-dılı : uzadılı < uzatılmış(uzatılmış bir şekilde)

-a.....-a: yiğuri yiğuri

-arak

bağralak < bağırarak

dökelek < dökerek

-(y)AndA: gelmeyende (gelmediğı zamanda) Azerbaycan Türkçesi zarf fiillerinden biridir (Ercilasun, 2007). Eski Türkçe’de -ğAndA, Eski Anadolu Türkçesi’nde –AndA şekliyle görülür (Karaağaç, 2013).

-iken:

çıkariķen < çıkarırken

gidēken, gidēke < giderken

biķekey < biçerken

Zarflar

öle, böle, te, buriya, şindi, orlāda, nērlēde, çokçası, elvenel (evvelen)

Edatlar

bilen < bile

Söz Dizim

Devrik cümle kullanımının fazla olduğu görülmektedir. *evel çorapta örülürdü de şimdi çorap giyen yok pek. o benim anam çokçası dikēdi böyle işte.*

Emir ve istek eklerinde anlamsal bir ayırım yapılabilmektedir. *anladalım be canım. onu ekin biçkey elini orağ kesmesin deye ellik.*

Özellikle “ileri” sözcüğüyle geçmişin ifade edilmesi önemlidir. *andan sora, şimdi andan sora ileri tekne vādı şimdi ileğenler çıktı.*

Sonuç

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı zamanında Bulgaristan’ın Deliorman bölgesinden göç ederek önce Sakarya-Kocaeli çevresine yerleşmiş ve daha sonra Avluburun köyünü kurmuş muhacirlerin soy ve ağız bağlarını bölgede devam ettirdikleri görülmektedir. Şu ana kadar etkileşime kapalı kaldığı için korunmuş olan bu ağzın özellikle ulaşımın kolaylaşmasıyla birlikte kaybolabileceği görülmektedir.

Avluburun köyünde kullanılan Razgrad muhacir ağzında şimdiki zaman “-yor” ekindeki değişimler bu ağzın ayırt edilmesinde önemli bir konuma sahip olmaktadır. “y” sesinin inceltici etkisi, “-ı” sesinin düşmesi, “-ler” çokluk ekinin ekleşmesindeki değişimler bu ağzın önemli değişimleri olarak öne çıkmaktadır. Standart Türkçe’de çok fazla görülmeyen zarf fiil ekleri de görülmektedir.

Bu çalışma muhacirlerin, Balkanlardan Türkiye’ye gelişleriyle birlikte ağızlarındaki değişimi ve kalıcılığı göstermesi bakımından önemlidir. Bölümlemeler konusunda Eckmann’ın Razgrad ağzı üzerine kaleme aldığı makaleden de yararlanılmıştır.

ASİYE ORGAN

Yaş:67 Okul: ilkokul

Harman

evel buyday olurdu ya çok. şimdi buyday pek yok olsa da makine tālada yapıvarī. evel böyle yuvanı yuvādık buraya makine gelirdi hārman. öküzle döven. dön bakalım dön bakalım. dişli düvenle vādı. olan da vādır onlar tā. çok siyrek. onu da düz yerlere ekiyelē makine döverbiçer gelip onu dövüvereye işte. he he o şekilde. evvel ki gibi yok şim. . gençlerde iş yapmeyi. yapmeyi. te be orağla biçēdik böyle. demir taşırırsın. yuvāsın yuvanı böyle tepe gibi şu ağaç gibi yuvāsın o yuvanları böyle dolar o bizim tārlanın başı. evel dövme makinelē vādı onlar gelir. buydayı buriya akitırsın harmanı buriya ağıtır. senin yuğun bitti ona geçer onun yoğu bitti ona geçer ama şimdi öyle yok. şimdi düz yere oğlan ekiyere onū da döverbiçer gelip orda halledivereyi hayde bakalım işte. çapa. onu ekin biçkey elini orağ kesmesin deye ellik. benim te orlāda vādır ama kim bilir nērlēde. şimdi yok şimdi kullanmeyiz gene işte. şimdi evel ki şeyle āntıkaya geçeyi ya onlarī sakliyez sakliyez.

Çeyiz

evel ki çeyizlê yok şindi. evel böyle çevre dērdik. dört köşesi işli, pullu mullu bi şelê. oyalar. şindi öyle yok. kızların ellerinde birer telefon. çeyizleri de o çimenleri de o hazır alıvarylê. tülbentler vâdı canım onlar vâdı da. öyle yeleklê patik öreriz(...) evel çorapta örülürdü de şimdi çorap giyen yok pek. kalın çorap. o zamanlâ yünden yapıldı. şimdi yün, hazır ipten yapan öyle model olsun deye yapan yapeye gene çorapta. vâ başka renkler koyēsın üstüne örürken de koyēsın nakış öyle üstüne yapēsın. çeşit çeşit. o zamanla vâdı tabi. değişik bi şeler vâdı. şimdiki gibi dîl. kurdele takınırsın. öyle. evel. şimdi kızların saçları bile yok. pe. . bu 'arqalara pelük örüle aşığa kadar. kurdele takadılâ çeşit çeşit. yok biz. herkes kendi yapā. anca bölê sıkışırsan düğün haftası gelir bi şe. yetiştiremezsin. bi komşuya yap dersin yapā. herkes kendi yapabildiği kadar ne yapabilise onu da yapar. gelinliğim evel gizli dalı dēdik, kendinden çiçekleri olurdu öle. ô benim anam çokçası dikēdi böyle işte. beyaz gene. bol dikēdi böyle. gene fistan gibi işte aşığa kadar beyaz gene olur. böyle girepe örtēdik. girep. başımızı örtēdik. gelinin başını örtēdilê. bi yeşil bi kırmızı. he he şimdi öyle. 'ama evel ki girep onlâ şimdi tülbenti örtüvereyi şimdi ēvel ki gireplê tâ değişik olurdu. rānk olarak da mavisî vâdı, sarısı vâdı, yeşili vâdı mesela her türlü vâdı. yoktu kenālāında o iğne oyası gibi oyalar vardı ama hazır iğne oyası gibi oya vâdı. he he makine makine yapmaları makine yapmalarında gireplêde.

FATMA GELEN

Yaş:85 Okul: okuma-yazma yok

Ekmek Yapımı

bağ aşığda yaqtım sobamı pişirdim ekmeğmi. he? te öyle yapıyem. ilende yuğuriyerim. andan sora böyle yuğuriyērim. bu kada bu kada somun. koyērim tepsîye pişiriyērim. gösterem isterseniz. epiciğini almazsanız yani biraz keseyimde koyuyum mı, öyle mi? haydi bakem. anladalım be canım. o kolay. bağ dē şey o da bilir. ben anadan babadan gördüm. böyle yapalādı. biz anadan babadan ekmek ustası. unu eleris. andan sora, şindi andan sora ileri tekne vâdı şimdi ileğenler çıktı. andan sora koyarız ilegene unu tuzunu atarıs hamırını katarıs. andan sora yuğuruz onu kabardının bi kez daha yumruklarız andan sora bi ta yiğuri yiğuri tepsîye koyarıs. yıvurt tepsîye koyarıs. bölük bölük te böyle te böyle. hā, yuvarlak yuvarlak andan sora öle pişer o. ileğenlerimiz vâ bizim ekmek ileğeni. şindi bizim duriye yengenin ordağı manavlādan onlā nāpmışlar tenekeleri böyle kesmişler ortasından andan sora kesmişler öle tenekelere koymuşlar. bu boy o ekmekler(...) pişiyelar. andan sora çok şükür öle pişirip yiyelar onları. böyle sobada işte aşığda sobam var. yazın, kışın bu içerdeğini yakmam ben andan sora. yazın ordağını, kışın burdağını. nā odun alalım diye bakıyem ben. bi odunsuz hiç duramam yazında yakarım kışında.

Kurşun Dökme

benim anam dōkēdi kurşun. kurşunu eridiyērim. tasın içine dōkem suyun içine öyle. ā sen dōkündün mü yoksa öyle bi şeyler? şindi o pēygamberlēden kalmaymış o kurşun dōkünmek. andan sora onu dōktüreyler şimdi. kimsi diye günah diye, kimsi diyer andan sora dōktüriyer andan sora. ne bilem ben. nazarsā andan sora göz göz olur. nazar dīğilse bi şey olmaz. e bi kere dōkmediydik mi ona biz kurşun, neden? kızey mıdı? ē onlā teşin getir sen bureye. andan sora dōkelim. suyunu da şişeye koyalım. içir o sudan andan sora o anteriyi de giydir ona. ondan sora tâ izmitten yollayeler bi şişe yollayeler anteriyse anteri, gölmekse gölmek andan sora şey dōkülüp

ondan sora yollayı. . şey çörotu taşı sen yanında. o nazara iyi gelir. çöroto, çöroto. ekmek, çörek otu. ondan andan sorā üç dokuz say onları, andan sora dokuz bureye say. andan sora çörotu çörek otunu , dokuz bureya say, dokuz bureya. bi gūlvu allahını oku dokuz. bi gūlvu allahını oku dokuz. bi kūlvu allahı. . üç gūlvü allahınla onu çıkıve bī şeye. İç yanna taşı onu. o çok iyi oluyo, gelir. yah nazara çok iyi gelir. te oku, şey üç dokuz sora taşı yanından andan sora iç nazar şey etmez. işte o çörek otunu hem kendine dağ, hem ona dağ. üj dokuzu üç kere tağ.

FERİDE SEVEN

Yaş:85 Okul:İlkokul 3

Asker Yolu Bekleme

ne evlisi yavrum ne evlisi on yedi yaşında düğünümüz oldu. andan sora o gitti. . askere gidēke bi tane yavrum vādı. kızımız vādı. o askere gidēken de bir de hamile yolda kaldı. andan sora iki tane de ihtiyar bıraktı bana. ikizi de ihtiyar. bi kaynam zāten om beş sene geçindik. om beş sene yaşadı zāten. ben vardinen om beş sene hastalık geçirdi rāmetlim. o hiç demeyli onun bana faydası olmadı hani. andan sora onlarda öylece bıraktı gitti. allah her şeyin kolayını veriye işte. ama öyle, ama böyle. iki sene askerlik yaptı. iki sene. yāh, edremitte edremitte yaptı galba askerliği. piyadeydi işte. yok yavrum çarşıya gitmek yoktu evel hiç. aynen büyükler gidēdi. ben gelin aldım. andan sora onun çocuğu hastalandısa ben doktora götüdüm. onun şeyi bi şeyi, ona bi şey lazım oldusa ben kendim gittim. onu hiç çıkāmadık. şindi bilen biraz zōr. hē çıkārtmazlādı. askeri askere yollayesın, benim dede askere gitti. hiç geçirmek yok. bana aldılar böyle kara elbise aldılar. andan sora asker karısı deye. evel geçirmek bile yoktu. aldı kendi açtı kapıyı çekti gitTi. kaynam yatırdı böyle uzadı yatırdı. arkasını sıvazladı onun üç sefer. yavrum dedi git dedi biz dedi, öküz arabasınan, adaya gitçemiş de. benim o kızı da kucağına alcāmış. orda resim çekicemiş de yollaycāmış. çocuğuna rāmetli, yāh. o gelince ölmedi gene o gelince de yaşadı. gelmeyende gene bayā yaşadı yāh. öyle zāmetli māmēti geçti işte günler. ben bī, kardaşımın kızı vādır okumuş. o der bazı teyze der evel ki isanlar der. tā sevapmış. onlā günahı yoktur der şindikilerine bakarak der. e şindi öyle zāmetlerin yanında şindi ad bellik gün birlik. hamdolsun cenāballahıma bi keder vēmēsin vatanımıza ātı rātız yavrum ya.

Düğün

düğünüm, düğünüm işte davullu oldu. sözlendik, nişanlandık. nişan yoktu esatara o zaman. hemen bi söz (...) atāsın. severek, severek evlendik. e benim dede iki sefer nişanlandı. nişanları atıldı. e üçüncüye nasīpmiş mesela ben küçükmüşüm heralde büyümüşüm deye baklin, aramızda yok hā, on gün. şey bi yaş aramız var ikimizin. neyse nasīpmiş. bi evin bi çocu dedi rāmetli bubam elvenel yoktu yavrum. öyle kış çocuk istiyom. ē, ē ana gider, ister, ben onu alcam sana tamam. hiç, tık yok. şindi o görüşmekler, konuşmaklar şindi o. evel öyle yoktu. anamız babamız mināsip gördü verdiler. gitTik. hā, arabeyla, arabeyla böyle adam akıllı arabayı süslediler. süslerler. andan sora manda mı koşucaklar, öküz mü koşucaklar. öküzün iyisini koşālar. mandanın da gene iyisini boncuqlālar. mandanın bindızlarına arabanın önünü. arabanın önünde bi kişi yeder. ondan sora davullar önünde, evel davılla vādı. şindi o davılcılık pek yok. en az binde bir vādır da. vādır da binde bir vādır da. evel cahillik işte aslında günah ama. evel davul vādı da davul çaldırdılar. düğünümde benim öyle oldu. düğünümüs. hē, soğaklā gezesin ezana kadar. tā ondan önce, ondan

önce derken ondan önce dilde. öyle benim günümde de vâdı yani. bi kâğdımız vardı bizim, alıruz o kâğdı. yüzümü dergâha her tuttuğum yer gani perverdigâr. hep okuruz onu. andan sora çocuklarda âmin der. geline hemen bi ferace giydirirsin. bi kırmızı gırep önüne. andan sora iki. . he başa t. . giydirilēdi yavrum. kolları vâ ya onun. giydirip ordan da bağlâlar güzelce. andan sora gırebini de böyle önüne çekēler. öyle giydik. vâdı vâdı çok güzel vâdı ama işte kıymet biliniyo mu tut o zaman işte at te oraya dursun. onları satTık da sanki birer kuzu aldık da. ā ne güzel şey_ ettik yörüttük. vâdı bindallı, çok güzel urbalarımız vâdı. de öyle de götürdük yani. bağralağ eve varsın gelini tam kapıya götürsün, koltuğuna bi ekmek koyāsın azıcık. eline bi ibrik. andan s. . suyu dökelek. ekmek koltunda, bismile dē gelin içeri girer. şimdi ne, şimdi bilmiyem artık kıçını kim devire. gittiğim yok. hē okiyeler gine de. evden çıkarırken

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2006). Ağız araştırmalarında yöntem sorunları. *Turkish Studies/ Türkoloji Dergisi*, 1/ 2, 41-53.
- Akça, H. (2017). Ağız çalışmalarında derleme konuları ve kaynak kişilere yöneltilecek sorular. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 61-84.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Demir, N. (1999). Ağız araştırmalarında derleme teknikleri. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, (s.78-87). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Demir, N. (1998). *Ağız araştırmalarında kaynak kişi meselesi*. M. Özarslan, Ö. Çobanoğlu (Ed.). Prof. Dr. Dursun Yıldırım armağanı, (s. 171-180). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Basımevi.
- Eckmann, J. (1950). *Razgrad Türk ağzı*. H. Eren, T. H. Kun (Yay. Haz.). Türk dili ve tarihi hakkında araştırmalar, (s. 1-25). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ercilasun, A. B. (1999). Ağız araştırmalarında kullanılacak transkripsiyon işaretleri. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, (s.43-49). Ankara:Türk Dil Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (Ed.) (2007). *Türk lehçeleri grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Günşen, A. (2012). Balkan ağızlarının tasnifleri üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, 111-129.
- İslam Ansiklopedisi. (2020). İslam ansiklopedisi "deliorman" maddesi <https://islamansiklopedisi.org.tr/deliorman> adresinden erişildi. (ET: 10.08.2020)
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kartepe Belediyesi. (2020). İlçemiz- Kartepe Belediyesi. <https://www.kartepe.bel.tr/idet/218/1439/ilcemiz> adresinden erişildi.(ET:07.09.2020)

- Samsun, A. (2018). *Kocaeli ili balkan muhacir ağızları*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Useev, N. (2017). Kocaeli ağızında tarihi ve çağdaş Türk lehçelerine özgün kelimeler(Köktürkçe ve Kırgız Türkçesi örneğiyle). Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV, (s. 1931-1949). Kocaeli.